

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ, НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ

Олеан І.І.,

*студентка магістратури факультету
європейського права та правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Одними із найбільш актуальних проблем сучасної кримінально-правової теорії та практики є проблеми, пов'язані з призначенням особи покарання. Можна констатувати, що повною мірою це стосується й призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Стаття 69 Кримінального кодексу (надалі – КК) України передбачає, що за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, вмотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин.

Проблемні питання призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, досліджувались в працях М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, О.О. Дудорова, О.В. Євдокімової, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.І. Тюлюгіна та ін.

У ч. 2 ст. 65 КК України сказано, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. При конструюванні санкцій статей КК України законодавець намагається надати судам належні можливості для індивідуалізації покарання. З цією метою законодавець також вказує враховувати при призначенні покарання ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Однак, зважаючи на різні

життєві ситуації, суд може прийти до висновку, що навіть мінімальне покарання в межах відносно-визначеної санкції або обрання найбільш м'якого його виду в альтернативній санкції є надто суворим, не відповідає тяжкості вчиненого і тим самим не збігається з тими цілями, які сформульовані в ст. 50 КК України. Зважаючи на це, законодавець надає суду право в особливих, виняткових випадках вийти за межі санкції статті Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин, і призначити покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції, або перейти до іншого, більш м'якого виду покарання, у цій санкції не передбаченого.

Як зазначає О.О. Дудоров, норма ст. 69 КК України є лише однією з тих, які дозволяють призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено санкцією статті Особливої частини КК. Норми, що регламентують призначення менш суворого покарання, ніж передбачено санкцією, передбачені не лише ст. 69 КК, а й ч. 2 і 3 ст. 5, ч. 3 ст. 43, ч. 2 ст. 55, ч. 2 ст. 59, ст. 77, ч. 2 ст. 98 КК [1, 540]. З огляду на це, О.В. Євдокімовою робиться слушний висновок про те, що субінститут призначення більш м'якої міри покарання, ніж передбачено законом за вчинене – це структурний підрозділ інституту призначення покарання, що становить собою відособлений комплекс взаємозалежних, взаємодіючих, взаємодоповнюючих юридичних норм, що забезпечують відносно цілісне, завершене регулювання призначення менш суворої міри покарання, ніж передбачено законом за вчинений злочин у санкції статті Особливої частини КК [2, 10]. Це й справді так, оскільки призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, є частиною інституту призначення покарання загалом.

Серед всіх норм субінституту призначення більш м'якої міри покарання ключову роль відіграють приписи ст. 69 КК, які мають універсальний, загальний характер, бо на відміну від інших однорідних норм безпосередньо регулюють призначення менш суворого покарання. Пом'якшення покарання на підставі ст. 69 КК є безумовним на відміну від інших норм даного субінституту, що мають локальний характер, бо їх застосування залежить від часу, мети, характеристик суб'єкта вчиненого злочину [2, 10].

Аналіз законодавчих положень про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, дозволяє стверджувати, що підставою для застосування ст. 69 КК України виступає:

- а) наявність у справі кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину;
- б) дані, які певним чином характеризують особу винного.

Обставини, що пом'якшують покарання, як одна з підстав застосування ст. 69 КК, мають відповідати певним вимогам. По-перше, наявність лише однієї такої обставини в справі виключає можливість

застосування ст. 69 КК. Їх повинно бути обов'язково кілька – не менше двох (п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р.). При цьому суд враховує як обставини, що пом'якшують покарання, не лише ті з них, які передбачені в ч. 1 ст. 66 КК, а й ті, які визнаються судом такими на підставі ч. 2 ст. 66 КК. По-друге, ці обставини повинні знижувати ступінь тяжкості вчиненого злочину істотно, тобто настільки, що призначення винному навіть мінімального покарання в межах санкції статті було б у цьому випадку явно недоречним. У судовій практиці обставинами, які свідчать про доцільність застосування ст. 69 КК, найчастіше визнають запобігання винним шкідливих наслідків злочину і добровільне відшкодування збитку, вчинення злочину через збіг тяжких особистих обставин і відсутність тяжких наслідків, щире каяття винного й активне сприяння розкриттю злочину, другорядну роль у вчиненні злочину [3, 363], вчинення злочину у стані сильного душевного хвилювання [4, 869] тощо.

Відзначимо, що в роботі О.В. Євдокімової доводиться можливість призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, за наявності однієї обставини, що пом'якшує покарання, а також у випадках вчинення злочину при обтяжуючих обставинах та негативних даних про особу винного. Пом'якшення покарання при цьому повинно відбуватися при всебічному комплексному врахуванні судом всіх обставин справи, тобто виходячи зі ступеня суспільної небезпеки як діяння так і особи винного в цілому. Тому О.В.

Євдокімовою робиться висновок, що існування окремих обтяжуючих обставин та негативних даних про особу винного не є перешкодою для призначення покарання із застосуванням ст. 69 КК, якщо буде встановлено, що обставини, які пом'якшують покарання, за якісно-кількісними показниками домінують над обтяжуючими [2, 12]. Такі думки, безумовно, є цікавими, однак наразі не знайшли підтримки серед інших науковців.

Наступною з підстав застосування ст. 69 КК є дані про особу винного, які можуть бути як пов'язані, так і не пов'язані зі вчиненим ним злочином. При врахуванні особи винного беруться до уваги: зразкова поведінка в побуті як до, так і після вчинення злочину, чесна трудова діяльність, позитивна характеристика, прагнення залагодити заподіяну шкоду, сприяти в розкритті злочину тощо. Як відзначає Ю.В. Баулін, головне полягає в тому, що у всіх таких випадках повинні бути встановлені такі позитивні дані про особу винного, які дають суду можливість дійти обгрунтованого припущення про те, що призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, буде цілком достатнім для досягнення його цілей [3, 363-364].

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, можливе за наявністю лише двох розглянутих підстав

застосування ст. 69 КК у їх єдності та сукупності. Якщо судом встановлені лише обставини, що пом'якшують покарання, або лише позитивні дані про особу винного, тобто тільки одна із зазначених підстав, застосування ст. 69 КК неприпустиме.

Призначення більш м'якого покарання може здійснюватися судом шляхом використання для цього одного з наступних варіантів:

1. призначення основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин;
2. перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин;
3. не призначення додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин як обов'язкове.

Рішення суду про застосування ст. 69 КК має бути належним чином вмотивоване у вироку суду. При цьому слід пам'ятати, що суд не може призначити покарання нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині КК України.

О.В. Євдокімовою відстоюється позиція про доцільність закріплення в ст. 69 КК вимоги, відповідно до якої суд здійснював би перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання поетапно, східчато. При цьому вважається доречним зобов'язати суд призначити найближчий за ступенем суворості вид основного покарання. І тільки якщо це основне покарання не може бути призначене у зв'язку з існуванням в КК прямої заборони на його застосування до особи винного, може бути розглянута можливість обрання інших, ще більш м'яких видів покарання. При цьому кожний наступний вид повинен використовуватися, якщо міра покарання не може бути призначена шляхом застосування попереднього, більш суворого виду основного покарання [6, с. 13]. Така пропозиція, на нашу думку, є слушною і заслуговує на її підтримку законодавцем.

Варто відзначити, що до 2004 р. положення ст. 69 КК України поширювались тільки на злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини, але на підставі рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 КК України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) положення ч. 1 ст. 69 КК України в частині, яка унеможливило призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, втратило чинність як таке, що визнане неконституційним [5]. Таке обмеження порушувало

принцип рівності громадян перед законом, оскільки ставило осіб, які вчинили злочин невеликої тяжкості, у гірше становище порівняно з особами, які вчинили злочини інших категорій [4, 869].

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що можливість призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, є важливим інструментом у механізмі індивідуалізації покарання. Водночас чинну редакцію статті 69 КК України слід вдосконалювати, що дозволить підвищити ефективність призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено санкцією статті Особливої частини КК, на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
2. Євдокімова О.В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.В. Євдокімова. – Харків, 2007. – 18 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х.: Право, 2010. – 456 с.
4. Кримінальне право. Загальна частина: Підручник / за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – 1112 с.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення суд більш м'якого покарання) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>

Науковий керівник – Андрушко А.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та міжнародного кримінального права Ужгородського національного університету.